

Hessky Orsolya

NÉHÁNY SZÓ HERMAN LIPÓT GRAFIKÁI ELÉ

Nem sokszor nyílik lehetőség arra, hogy olyan grafikai életművet tanulmányozzon a kutató, amelynek szinte *minden egyes* ceruzavonása ismert, ráadásul Herman Lipót esetében nem két-három évtizedről, hanem legalább kétszer annyiról beszélhetünk. Rajzi életművét nem csupán a nagy mennyiségben fennmaradt önálló vázlatok és tanulmányok, a nyomtatásban megjelent karikatúrákhoz és illusztrációkhoz készült előrajzok alkotják, hanem a művész hosszú életében mindvégig vezetett, nevezetes naplófolyamában megjelenő rajzai is idetartoznak, amelyek az életéről és munkásságáról szóló szöveges beszámolót tagolják. Ezek között is találhatunk kompozíciós tanulmányokat, szövegközi rajzokat, portrékat, különböző ábrákat, amelyek mintegy illusztrációként bukkannak fel a kéziratfolyamban. Egyik rövidebben összefoglalt életrajzában írja, hogy „eredetileg illusztrátor akartam lenni”,¹ s ezt – tekintve kézírásos naplóját és a benne foglalt rajzokat, a külön füzetekben gyűjtött, úgynevezett „rajzos naplókat”, illetve végső soron az egész életművet – meg is valósította: ön maga munkásságának illusztrátora volt.

Bár talán úgy tűnik, fölösleges megállapítani, hogy a rajzolás – a papír alapra való munka – fontos volt számára, festményeinek mennyisége ellenére Herman Lipót valószínűleg mégis alapvetően rajzoló művész volt. A kifejezés kényszere, amely a kétdimenziós lehetőségek szinte minden formájában tetten érhető nála, a kisebb ellenállás felé haladva a legkönnyebben elérhető papír-ceruza nyomvonalat követte. A szinte felfoghatatlan méretű (ő maga 4000 festményt és 20.000 rajzot említett), ám a művész által valahogyan mégis számon tartott életmű teljes feldolgozása egyelőre várat magára; mivel azonban írásos fele az egész XX. századra vonatkozóan elsődleges forrásnak tekinthető, az ennek szerves részét képező rajzi anyag nem hagyható figyelmen kívül még akkor sem, ha valójában egyetlen részletében sem feldolgozott. Mint grafikai tömbről, „ránézésre” lehet, sőt kell írni róla, elsősorban a rajzoló tevékenység általános szempontjaiból kiindulva, igen röviden, csak felvilágosítva a benne rejlő lehetőségeket.

Herman Lipót rajzi munkássága tematikus szempontból osztható két nagyon is elkülöníthető részre. A művek egyik csoportja kifejezetten szorosan kapcsolódik festészetéhez, lényegében olyan, mintha festményeit rajzban is elkészítette, mintha *lerajzolta* volna őket: nehezen nevezhetők tanulmányoknak vagy vázlatoknak, mert sem kompozíciós, sem formai, sem színbeli próbálkozások nem láthatók rajtuk, legalábbis nem egyértelműen. Nem ritkán az sem állapítható meg valójában, hogy a

¹ Az *Est hármaskönyve* 1923. 317.

4. Herman Lipót: Portrévázlat, 1915.

Papír, tus, toll, 85 x 76 mm.

Magyar Nemzeti Galéria,

Grafikai Osztály, ltsz.: 1926-1223

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

rajzi kompozíciók készültek-e a festményekhez vagy a festmények után rajzolt-e. Mert egyébként festményeit önleltárba vevő füzetekben ez is igen gyakran előfordul. E műveit azonban – a másik nagy csoporttal ellentétben – inkább mégis festészete felől, annak figyelembevételével lehet megközelíteni. Festményeihez hasonlóan burjánzó alakokat, természeti formákat, „mitológiai jelenetnek” mondott sokalakos kompozíciókat helyezett el tájban, de a továbblépés: tanulmányból látszólag kiérlelt formátumba, rajzból festménybe lépés mozzanata mintha elmaradna. Rajzain a képekhez nagyon hasonló „drótos”² ábrázolásmódot alkalmazza, ami egyben egyéni stílusának jól megragadható jellegzetessége is. Egyéb, stílusjegyeket illető kifejezések – mint például a korra jellemző klasszicizálás, franciás stílus, expresszionizmus, modernizált árkadikus festészet – rajzi anyagra nehezebben vonatkoztathatók, ám Hermannál e kompozíciói és festményei között lényegében teljes az átfedés, így elmondható, hogy a festményekre jellemző, a ko-

rabeli kritika egyes megállapításai szerinti „természetszeretet”, „barokkos monumentalitás”,³ „új klasszikusság”⁴ rajzaira is érvényes. Illetve fordítva: festményeinek rajzosságát, körvonalasságát valójában rajzaiból lehet visszavezetni; ezeken azonban sokkal kivehetőbb „zárt formák” és „organizált egységek”⁵ figyelhetők meg, sokkal karakteresebben rajzok ezek, mint amennyire festmények. E műveiből Lehel Ferenc előszavával már 1921-ben megjelent kötetbe rendezett válogatás,⁶ amelyről Bálint Aladár írt cikket.⁷

Rajzműveinek másik, hasonlóan nagy, és számos alegységbe tagolható csoportját autonóm igénnyel létrehozott rajzai képezik. Ezeknek a művész általi nyilvántartása nem annyira teljes, mint a festményekkel összefüggő rajzokéi, ugyanakkor az a tény,

² A kifejezést Szücs Györgytől kaptam, köszönet érte.

³ Bálint Aladár: Herman Lipót. *Nyugat*, 6. 1913. (2. sz.) 141-143.

⁴ Szücs György: A század tanúja: Herman Lipót. *Mátrai tanulmányok*, 1997. 320.

⁵ Lázár Béla előszava. *Herman Lipót gyűjteményes kiállítása*. Budapest, Ernst Múzeum, 1924. 6-7.

⁶ *Herman Lipót rajzai*. Bevezetéssel ellátta Lehel Ferenc. Budapest, 1921.

⁷ Bálint Aladár: Herman Lipót rajzai. *Nyugat*, 14. 1921. (23. sz.) II.: 1766-1767.

Herman Lipót: Orfeusz, 1922. Tus, toll, papír, 107 x 158 mm.

Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.275

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

hogy nyomtatásban rendkívül sok jelent meg közülük, segíthet összegyűjtésükben. Folyóiratokban (tk. *Borsszem Jankó*, *Kakas Márton*, *Az Est*) megjelent karikatúrákról, alkalmi rajzokról, sajtóillusztrációkról, irodalmi illusztrációkról,⁸ vagy éppen Falus Elekkel közösen tervezett plakátjairól van szó, s valószínűleg még más, kevert műfajú rajzokról is, amelyek a két világháború közötti vagy a második világháború utáni időszak sajtótermékeiben jelentek meg. Művésztársairól készített portréi – nem ritkán karikatúrái – egy egész korszak művészetének háttérét nyújtják. A *művészasztal* című könyv,⁹ amely tulajdonképpen az ő írásai alapján megjelent anekdota-gyűjtemény, átfogó képet nyújt rajzi munkásságának erről a szegmenséről. A viszonylag hosszú szöveg naplóból is idéz, de nagyobb részben erre az alkalomra összegyűjtött, a századfordulótól eltelt fél évszázad művészanekdotáit tartalmazza. Az illusztrációs anyag pedig felöleli karikatúráit, művészportréit, azokat a kedves jeleket, amelyeket művésztársairól vagy a kávéházi baráti körökben rajzolt, illetve

⁸ Irodalmi illusztrációinak száma nem nagy, a teljesség igénye nélkül: R. L. Stevenson: *Kincses sziget*. Budapest, 1920.; Ewald Károly: *Állatok, kövek, virágok*. Budapest, 1922.; Fazekas Imre: *A Dunától a Csendes óceánig. Versek*. Budapest, 1940.; Balázs Béla: *Történet a Lógody-utcáról, a tavaszról, a halálról és a messzeségről*. Budapest, 1946.

⁹ Herman Lipót: *A művészasztal*. Budapest, 1958.

egyéb kis kompozíciókat, amelyek munkásságára szintén jellemzők voltak.¹⁰ A kötetben külön fejezetet szentelt Jules Pascin (1885–1930) francia művésszel való barátságának; szintén anekdotikus stílusban beszél barátja budapesti látogatásáról és arról, milyen fontos szerepet játszott ez az ismeretség életében és munkásságában.

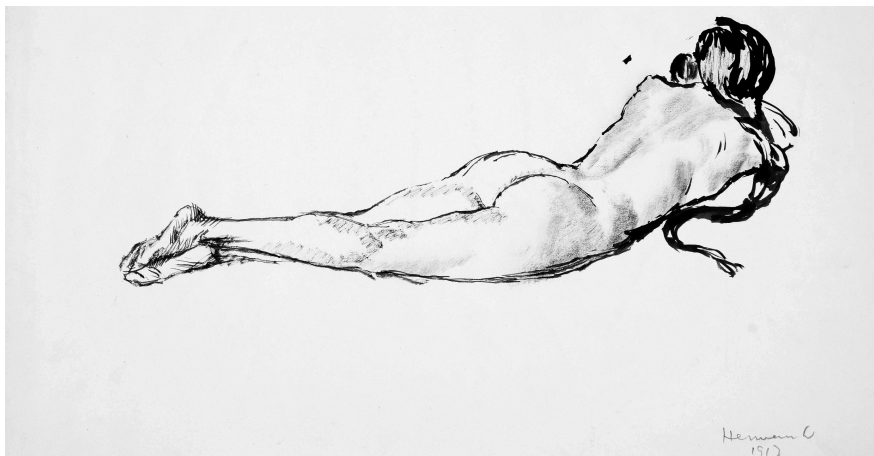
Szinte napra pontosan ismert életrajzából tudható, hogy a korabeli Budapest akkor még rendszeresen megrendezett, számos grafikai kiállításán vett részt. Művei elsősorban a Magyar Nemzeti Galéria grafikai gyűjteményébe,¹¹ illetve Adattárába kerültek, utóbbi őrzi az írásos hagyaték legnagyobb részét. Bár a grafikai gyűjteményben található mintegy 250 rajz csupán töredéke papíralapú műveinek, a legkülönbözőbb technikákkal (grafit- és színes ceruza, tus, akvarell, kréta, tempera stb.) létrehozott kompozíciók Herman grafikai munkásságának teljes spektrumát mutatják, s arról tanúskodnak, hogy a művész minden grafikai műfajban biztos kézzel dolgozott. Külön említést érdemelnek azok az akttanulmányok, női modellek után készült rajzok, amelyek jellegüknél fogva tanulmányrajznak tekinthetők, mégis többek annál: teljesen más ábrázolásmódot képviselő, értelmes, letisztult vonalak jellemzik ezeket, olyan művészt mutatnak, akit nem érzelmei vezetnek „zaklatott víziókig”,¹² akinek van szeme az egyértelmű vonalvezetéshez és formákhoz. Ugyanez jellemző tájképtanulmányaira is, amelyeket ceruzával vázolt fel, s szemléltetést valóban csak pillanatnyi benyomást rögzítettek a művésznak éppen keze ügyébe kerülő papírdarabra, mégis pontos, finom, kellemes látképeket, vedutákat mutatnak.

Herman Lipót óriási életműve, illetve annak teljes dokumentáltsága különleges pozíciót biztosít a művésznak a magyar művészet történetében, amely mindeddig nem került kiaknázásra. A rajzi anyagra madártávlatból vetett pillantás mintha elegendő lenne arra, hogy felmérjük a terepet; de biztosan nem az. A rajzolás teremtményének a pálya egészére kifejtett hatását semmiképpen nem tudja nyomon követni, s anélkül nem láthatjuk azt sem, honnan indult a művész és hova érkezett, akár formai, akár tartalmi szempontból. Ezért ez a néhány sor valójában mindaddig lepattna a feldolgozatlan – lényegében ismeretlen – életmű monolitömbjéről, amíg az egyben, feltáratlanul, felbontatlanul várakozik a különböző gyűjteményekben.

¹⁰ Vö. például: Ember Mária: *Jár-kei, mint zsidóban a fájdalom*. Budapest, 1988.

¹¹ További nagyobb mennyiségű rajz került a hagyatékból Gyöngyösre, a Vachott Sándor Könyvtárba.

¹² Lázár 1924. i. m. 4.

Herman Lipót: Háttal forduló fekvő női akt, 1913. Papír, tus, toll, 110 x 387 mm.
MNG ltsz.: 1917-431. Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz.: 1926-1223
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest